

СТРУКТУРА КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Спираючись на теоретичні узагальнення О. Безпалько, Л. Завадської, А. Капської, Л. Мардахаєва, В. Нікітіва, С. Харченка та інших науковців, стає очевидним, що соціально-педагогічна діяльність регламентує виконання різноаспектних функцій у сучасному суспільстві (організації, координації, забезпечення, підтримки, допомоги, корекції), а також при цьому вимагає наявності в майбутнього професіонала конкретних робочих функцій (організаторської, управлінської, комунікативної, діагностичної, прогностичної, педагогічно-терапевтичної, посередницької). Успішність виконання цих функцій ми можемо співвіднести з наявністю в майбутнього фахівця креативного потенціалу, креативних здібностей, креативних умінь та навичок, креативної компетенції.

Структурний підхід до визначення креативності та креативної діяльності дозволяє нам розглядати її як складну систему взаємопов'язаних компонентів, що перебувають у тісному взаємозв'язку. Так, суть поняття „структура” у словнику В. Даля визначено як будова, склад [5, с. 189]. За матеріалами великого тлумачного словника української мови, це взаєморозміщення та певний взаємозв'язок складників цілого, внутрішня будова.

Цю ж думку поділяє М. Холодна, указуючи, що структура є єдністю взаємопов'язаних елементів, що характеризують цілісність відповідного об'єкта [13]. У нашому дослідженні цим об'єктом поставатиме креативність.

У розробці структури креативності ми будемо керуватися поглядами на саму суть структури таких науковців, як О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, які в основу структури ставили системоутворювальні компоненти, що в тісній та функціональній взаємодії утворювали систему. Так, О. Безпалько за основу бере такі компоненти, як суб'єкт, об'єкт, мету, завдання, зміст, технологію, результат. А І. Зверева до структури включає, крім попередньо перерахованих, ще й принципи, напрями, етапи, цілі, прийоми, форми й методи; ми ж будемо дотримуватися компонентних складників А. Капської – суб'єкт, об'єкт, мета, зміст та функції, принципи [3, с. 38 – 43; 6, с. 48 – 57, 39 – 45; 7, с. 39 – 45].

Концептуальною основою для розробки структури креативності в нашій науковій роботі постають дослідження Д. Богоявленської, Дж. Гілфорда, А. Адлера, С. Робінштейна, П. Торенса, Л. Порохової, Н. Гнатко, І. Гриненко, В. Дружиніна, В. Рибалки, С. Сисоєвої, О. Куцевол, А. Матюшкіна, Я. Понамарьова, М. Холодної, В. Фрицюка. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених структурі креативності, це питання й на сьогодні залишається актуальним, адже в науці не склалося єдиної думки щодо структури креативності особистості, оскільки вивчалися лише окремі елементи та була відсутня чіткість у виділенні структурних елементів. Саме тому, щоб ґрунтовніше уявити креативність як особистісну властивість майбутнього соціального педагога, слід звернутися до розкриття її структури, аналізу компонентів та розглянути об'єкт нашого дослідження (креативність) як систему. Загалом системний підхід дозволить нам розглянути креативність як певну множину елементів, що тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного.

У науковій теорії та практиці для характеристики структури креативності обирали здебільшого два компоненти: когнітивний та особистісний. Когнітивного компонента дотримувався Дж. Гілфорд: він визначав такі його складники, як швидкість та гнучкість мислення, чутливість до проблем, здатність породжувати нові ідеї, оригінальність мислення [16].

Інший відомий науковець – П. Торренс – запропонував зовсім інші характеристики когнітивного компонента креативності. Він означив їх на емоційно-вольовому рівні та конкретизував як чутливість до проблем, до дисгармонії, почуття недостатності своїх знань, формулювання гіпотез та їх перевірка, модифікація й повідомлення результатів [18, с. 178 – 179].

Особистісний компонент в структурі креативності визначали А. Адлер, Л. Виготський, С. Рубінштейн та ін. Вони вносили різнопланові особистісні якості у структуру цього компонента. Їх можна орієнтовно структурувати в такі блоки: зумовлені природними чинниками (сила характеру, наполегливість, сміливість, незалежність, упевненість у собі); пізнавальні (гнучкість мислення, експериментальне ставлення до життєвих проблем, уникнення стереотипів і догм, терпимість, комунікативність); творчого саморозвитку (особистісна зрілість, емоційна стійкість, здатність творчо розв'язати проблему, схильність до ризику, самоствердження, працьовитість, толерантність, енергійність).

У своїх дослідженнях Т. Амабайл, М. Колінз приводять перелік децю інших рис креативної особистості. До їх переліку належать: самодисципліна на роботі, здатність творчо мислити, незалежність думок, високий ступінь автономії, терпимість до невизначеності, відсутність стереотипів, схильність до ризику, високий рівень самоініціації й прагнення виконувати завдання найкращим чином [14, с. 142 – 144].

А. Морозов визначає структурними компонентами креативної особистості такі: індивідуальні здібності, компетентність, індивідуальні психологічні властивості [10]. Існують й інші підходи до структуризації креативності (А. Лук, А. Матюшкін та ін.). До структурних компонентів креативної особистості вчені відносять інтерес до нетрадиційного, самокритичність, незалежність суджень, гостроту розуму, інтуїцію та творчу уяву, відчуття новизни, здатність використовувати різноманітні докази у процесі вирішення проблем [9, с. 29 – 33].

Важливу роль для нашого дослідження мають наукові роботи Т. Любарта і Р. Стернберга, які розробили теорію креативності, згідно з якою для розвитку творчої активності особистості необхідний складник шести взаємопов'язаних компонентів: здібності (синтетичні, аналітичні, практично-конспектуальні), адже саме вони передбачають уміння бачити проблеми з нового погляду, уміння аналізувати й порівнювати ідеї, уміння знаходити ідеям практичне застосування; знання (конкретні, практико зорієнтовані, підкріплені фантазією); мислення (сміливість думок, рухливість розуму); особистісні якості (готовність долати перешкоди, приймати на себе розумний ризик, терпіти невизначеність); мотивація; навколишнє середовище [17].

Усе зазначене вище належать до так званої інвестиційної теорії креативності, яка доводить, що ступінь креативності взаємодіє зі сферою діяльності особистості. Схематично цю теорію можна відобразити таким чином:

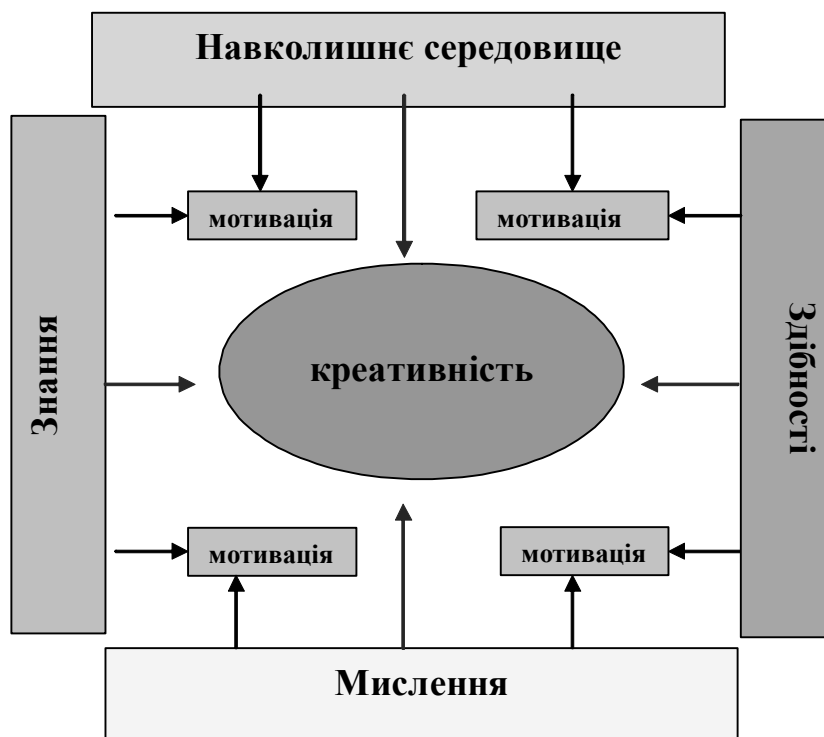

Рис. 1. Схема інвестиційної теорії креативності за Т. Любартом і Р. Стернбергом

Зазначимо, що певні компоненти інвестиційної теорії креативності можуть виявлятися в нерівномірній якості з іншими, але при цьому вони можуть компенсувати один одного. При цьому Р. Стернберг стверджує, що творча діяльність вимагає збалансованості трьох видів здібностей (синтетичних, аналітичних, практичних). Учений зауважує: „Ми повинні почати навчати креативності, так само як ми навчаємо читанню або математиці” [17]. Навчати креативності можна, на думку науковців, саме в рамках інвестиційної теорії креативності, у структурі якої розроблено 12 стратегій навчання креативності: бути прикладом для наслідування, практично вирішувати помилки, не боячись робити їх, розумно ризикувати, уміти робити вибір, демонструвати свої творчі здібності, заохочувати до формування творчих ідей, розумно використовувати час для творчого мислення, підготуватися до перешкод, формувати терпимість до невизначених і незрозумілих ситуацій, стимулювати творчий розвиток, практично використовувати творчий потенціал, не здаватися у складних ситуаціях, знайти гармонію між творчою особистістю й середовищем.

Багатокомпонентну модель креативності розроблено К. Урбаном, професором університету Ганновера, який підтримує загальноприйнятту думку і в основу моделі ставить шість компонентів креативності, які поділяє на дві групи: когнітивну групу, до якої входять дивергентне мислення та дії, загальні знання та розумова база, спеціальні знання та специфічні вміння; особистісна група, яку характеризують зосередженість й захопленість проблеми, творчою мотивацією та мотивами, відкритістю й толерантністю до невизначеності. Автор наголошує, що кожен компонент у моделі креативності виконує

певну функціональну роль і є передумовою або результатом іншого компонента.

На сучасному етапі розвитку науки продовжують розробляти нові моделі розвитку креативності, спрямовані на формування когнітивних компонентів – гнучкості та пластичності мислення, розвитку інтуїції та уяви, подолання бар'єрів та стереотипів (К. Мейер, Б. Блум, Д. Уїльямс, Дж. Рензуллі), а також визначення особистісних властивостей, що забезпечують успішне формування креативності (В. Антонішина, І. Гриненко, Р. Грановська, Ю. Крижановська, О. Куцевол, Л. Сисоєва, В. Фрицюк та ін.).

У контексті нашого дослідження цікавими є твердження Л. Порохової, яка до структурних компонентів креативності відносить мотиваційну сферу особистості, психічні процеси (уява і творче мислення), якості особистості (активність, допитливість, емпатія), готовність до здійснення творчої діяльності, готовність вирішувати завдання в проблемних ситуаціях та в ситуаціях невизначеності. Крім того, на думку вченої, креативність об'єднує креативний потенціал та креативні здібності [19, с. 172].

Досліджуючи структуру креативності особистості, Л. Пузеп виділяє сім взаємопов'язаних компонентів, що є основою креативної діяльності: креативні здібності як основа творчого процесу, креативна мотивація як вияв креативних здібностей, креативна спрямованість як мотиваційна орієнтація у творчій діяльності, креативна установка як прийняття творчої ситуації, креативно-вольовий акт як подолання внутрішніх перешкод у реалізації креативних здібностей, креативна активність як пошук нестандартних шляхів вирішення проблем, рівень креативних домагань, що характеризує труднощі творчих завдань [11, с. 7 – 8].

Інший науковець (А. Матюшкін), вивчаючи концепцію творчої обдарованості особистості, визначив основний структурний компонент творчої креативності особистості. Він означив його як пізнавальні потреби, що становлять основу творчої мотивації, яка виявляється в дослідницькій активності особистості та стимулює до новизни в процесі діяльності [9, с. 30].

Повністю поділяючи думку Д. Богоявленської, яка пропонує системоутворювальним фактором креативності інтелектуальну активність, що визначена як інтелектуальне утворення, властивість цілісної особистості та мотивує особистість до ситуативно нестимульованої продуктивної діяльності [4], ми аналізуватимемо креативність як здатність особистості використовувати власний креативний потенціал та здібності у професійній діяльності [Там само]. Крім того, Д. Богоявленська акцентує увагу на вагомості креативних здібностей у процесі діяльності особистості та розглядає їх як систему, у якій визначає такі компоненти: когнітивну підсистему, що містить розумові здібності, інтелектуальну активність та когнітивний стиль діяльності; особистісні фактори, до складу яких входять: творчість і мораль, мотив досягнень, психофізіологічні особливості інтелектуальної активності [4, с. 107].

Інший підхід до розкриття структури креативності обрав Д. Трефенджер, який за основу взяв чотири взаємопов'язані елементи, що поєднували велику кількість особистісних властивостей. Він означив компоненти як характеристики (генерування й занурення в ідею, відкритість і мужність, дослуховування до „внутрішнього голосу”), операції (прийоми й методи генерування ідей, розв'язання проблем, прийняття рішень), контекст (культура, середовище, клімат, оточення), результати (ідеї, рішення, продукти) [15].

Структуровані погляди на креативність висловлював Д. Перкінс, який визначив у своїй моделі чіткі параметри й характеристики креативності, ця модель була названа моделлю шестикінецьних сніжинок. Учений виокремив такі компоненти креативності: внутрішню мотивацію, наявність сильного внутрішнього спонукання, обов'язку перед власними силами, власними принципами, ментальна мобільність, готовність ризикувати й помилятися, здатність виходити за межі для рішення проблем, прийняття сторонніх думок [8, с. 119 – 120].

Визначені компоненти вказують на те, що креативна особистість здатна приймати нестандартні рішення, надавати несподівані відповіді, виявляє бажання знаходити нові перспективи для вирішення традиційних і нестандартних проблем.

Отже, створивши підґрунтя, ми підійшли до мети нашого дослідження – визначення структури креативності майбутніх соціальних педагогів у контексті фахової підготовки.

У процесі визначення структури креативності майбутніх соціальних педагогів слід звернути увагу на те, що в наукових розвідках сучасних українських дослідників (В. Антонішена, І. Грененко, О. Куцевол, В. Фрицюк), також досліджували питання структури креативності, яке в своїй основі різниться з компонентними складниками креативності. Проводячи структурний аналіз ключового поняття „креативність”, В. Антонішена виділила в структурі креативності особистості такі компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, практично-діяльнісний. Кожен компонент визначається певними показниками: когнітивний включає знання способів вирішення завдань, знання алгоритму вирішення проблеми, розуміння сутності проблеми, бачення нового в звичайному, аналізу та синтезу); емоційно-ціннісний містить інтелектуальні і креативні здібності, творчий потенціал, інтерес до невідомого, відстоювання своєї думки; практично-діяльнісний визначається вмінням давати кілька правильних відповідей на одне запитання, приймати думку іншого, відстоювати свою думку, комбінувати, моделювати, удосконалювати, створювати нові об'єкти [2, с. 97– 106].

Іншим українським педагогом (В. Фрицюк) розглянуто структурні показники та рівні креативності майбутніх учителів музики й виділені такі компоненти: музично-пізнавальний (когнітивний); емоційно-мотиваційний (мотиваційний); діяльнісно-творчий (поведінковий).

Кожен із цих компонентів позначений такими характеристиками: перший – швидкістю мислення та продукуванням ідей, гнучкістю, оригінальністю, нестандартністю; другий – особистісно-ціннісним значенням, стійкою потребою у творчій діяльності; третій – реалізацією креативних рис на поведінковому рівні [12, с. 54 – 55]. О. Куцевол дотримується думки, що на сьогодні існує комплексний підхід до вивчення структури креативності, який передбачає включення різних складників: когнітивних і особистісних (В. Дунчев, О. Солдатова); когнітивних і мотиваційних (К. Уран, Д. Фельдгаузен); особистісних і мотиваційних (К. Мартингейл). Свій погляд на структуру креативності вона визначає у таких компонентах: мотиваційний, інтелектуальний, емоційний, комунікативний та ін.

Структура креативності вчителів гуманітарного профілю була ґрунтовно розглянута таким педагогом, як І. Гриненко. Усі п'ять компонентів, визначені ним, діють у тісному взаємозв'язку та змістовно доповнюють один

одного: мотиваційний (формування мотивації успіху); емоційно-ціннісний, (сприйняття стану психо-фізіологічної когерентності); когнітивний (засвоєння психоло-педагогічних основ креативності); конативний (оволодіння навичками, методами й прийомами генерування ідей); результативний (створення креативного навчального продукту) [20, с. 51].

У контексті логіки нашого дослідження та теоретичного обґрунтування сутності та змісту поняття „креативність” ми наблизилися і створили підґрунтя для визначення структурних складників креативності майбутніх соціальних педагогів у контексті фахової підготовки.

Саме тому *першим компонентом* ми позначили *ціннісно-мотиваційний*. Оскільки об’єктом нашого наукового дослідження постають майбутні соціальні педагоги, то під мотиваційним компонентом слід розуміти типові характеристики, які будуть притаманні майбутньому креативному фахівцю соціальної сфери та нададуть можливість йому реалізувати креативні знання в процесі професійної діяльності, тому ми визначили ці характеристики: віра у свої можливості, розмаїття інтересів, розвинута творча уява та зацікавленість, наявність внутрішньої мотивації до творчої самореалізації на посаді соціального педагога.

Другим компонентом постає *особистісно-креативний компонент*, який передбачає опанування студентами знань творчого характеру (креативними технологіями, методиками, техніками), формування теоретично та практично обґрунтованої творчої позиції, розвинута здатність прогнозування та створення нового, розвинуті комунікативні вміння та вміння приймати нестандартні творчі рішення.

Третім компонентом ми визначили *практично-діяльнісний*, в основу якого поклали вміння реалізувати творче вирішення фахової проблеми, уміння продукувати нові креативні ідеї, уміння моделювати творче вирішення проблеми, уміння виявляти креативну компетентність у нестандартних професійних ситуаціях. Загалом цей компонент надає можливість практично реалізувати креативні вміння та навички, що визначає готовність майбутнього соціального педагога до креативної діяльності.

Характеризуючи компоненти креативності, відзначимо вагому роль соціально-психологічних факторів, зокрема внутрішньої й зовнішньої мотивації. Цю думку підтримує американський психолог Т. Амабайл [1, с. 213 – 214]. Він стверджує, що внутрішня мотивація є основою креативних процесів та фактором, що визначає його рівень, а зовнішня мотивація може бути в окремих випадках дестабілізуювальним і деструктивним фактором. Науковець зауважує, що показниками креативної діяльності є такі умови: якщо діяльність особистості є новою й адекватною знанням; якщо проблема не може бути розв’язана за вже відомим алгоритмом та має евристичний характер [1].

З огляду на це ми можемо стверджувати, що визначені нами компоненти креативності майбутніх соціальних педагогів є взаємозумовленими, взаємопов’язаними та взаємозалежними, адже ціннісно-мотиваційний компонент включає творчу мотивацію до діяльності, яка і є основою особистісно-креативного компонента та зумовлює практично-діяльнісний компонент, адже результатом творчої діяльності повинна бути креативна компетентність майбутнього соціального педагога.

Через те, що основими видами діяльності соціального педагога є правоохоронна (попередження правопорушень, соціальна підтримка різних ка-

тегорій населення, соціально-реабілітаційна діяльність), психологічна (консультативно-посередницька, охорона здоров'я та пропаганда здорового способу життя, медико-реабілітаційна діяльність). культурно-дозвіллева (організація діяльності дітей, молоді, сімейно-сусідських спільнот, культурно-освітня робота за місцем проживання, організація фізкультурно-оздоровчого та культурного відпочинку, соціальна анімація), слід констатувати показники креативності майбутніх соціальних педагогів які є основою виділених нами структурних компонентів. Саме показники й рівні креативності розглядали багато науковців: Я. Пономарьов, Ф. Баррон, Дж. Гілфорд, Е. Торренс, А. Башмаков, А. Морозов, А. Лук, А. Матюшкін, Т. Любард, Т. Стернберг, Д. Перкінс. Цікавим у контексті нашого дослідження є наукові доробки щодо креативності Л.Єрмолаєвої-Томіної, яка визначає показники креативності:

1. Творча ініціатива, відкритість досвіду, вихід за межі завдань, уміння успішно вирішувати проблеми, інтелектуальна активність;

2. Уміння узагальнювати, розширювати категорії, уникати стандартів; швидкість, гнучкість та оригінальність мислення, самостійність, кмітливість у прийнятті рішень.

У контексті нашого дослідження вагомою є думка Д. Богоявленської, яка в основу показників креативності ставить інтелектуальну активність, що виявляється в пізнавальній діяльності й повинна виходити за межі стандартів. Вона визначає різні рівні інтелектуальної активності, зокрема такі, як стимульно-продуктивний, евристичний, креативний.

Усі показники відображають рух думки, є взаємозалежними та доповнюють один одного [4]. Проаналізовані наукові дослідження дають підставу стверджувати, що домінантним показником креативності постає інтелектуальна активність та творче мислення особистості. Крім того, більшість науковців вагомими в процесі формування креативності вважають наявність таких показників, як творча мотивація, генерування нових ідей та здатність створювати нове. У нашому науковому дослідженні ми будемо характеризувати показники кожного компонента креативності майбутніх соціальних педагогів: цінісно-мотиваційний, особистісно-креативний, практично-діяльнісний, при цьому ми будемо спиратися на різновидову діяльність соціального педагога як професіонала. Показниками *цінісно-мотиваційного компонента* стали такі:

1) Віра у свої можливості. Це одна з основних ознак упевненої у своїх можливостях особистості, адже жодна діяльність не може повною мірою бути здійснена без віри особистості у свої можливості, здатності, задатки, подаровані їй від природи та розвинені впродовж життя. Віра у свої можливості – це особистісний вияв людини, що формується на основі набутих знань про себе, свій внутрішній світ, свої переконання, оскільки соціальний педагог повинен володіти різновидовими формами професійної діяльності, то жоден вид соціально-педагогічної роботи (правоохоронний, психологічний, культурно-дозвіллевий) не може бути реалізований без віри майбутнього соціального педагога у власні можливості та позитивний результат у процесі професійної діяльності.

2) Розмаїття інтересів. Це основна характеристика особистісного обдарування майбутнього соціального педагога. Розмаїття інтересів ґрунтується

ся на сталому інтересі до своєї професії та вмінні виконувати функції соціального педагога в поєднанні з творчою діяльністю.

3) Розвинута творча уява та зацікавленість постають найбільш яскравими змістовими характеристиками поняття „креативність”, а також є механізмом її розвитку та формування. Оскільки творча уява оперує наявністю великої кількості образів, які у своїй перетворювальній діяльності будують нове, то саме розвинена творча уява є вагомим фактором здійснення і профілактичної, і реабілітаційної, консультативної, організаційної, медико-реабілітаційної, анімаційної діяльності майбутнього соціального педагога, а в своїй основі здатна віднайти в задумах і пошуках нові нестандартні рішення професійних питань.

4) Наявність внутрішньої мотивації до творчої самореалізації на посаді соціального педагога постає стійкою потребою до самоактуалізації, самовиховання, самореалізації в професійній діяльності, оскільки діяльність соціального педагога ґрунтується на довірі між людьми і є основою встановлення взаєморозуміння, взаємодопомоги, взаємовідповідальності між клієнтами, колективами, у соціумі, то наявність внутрішньої мотивації постає основою налагодження цих процесів.

З огляду на подані характеристики ми можемо підсумувати, що емоційно-цінісний компонент креативності дозволяє визначити особистісну значущість соціального педагога в процесі його професійно-творчої діяльності. Цей компонент дозволить майбутньому соціальному педагогу розвинути свої природні задатки, креативний потенціал та здібності у креативно спрямованій професійній діяльності.

Серед показників *особистісно-креативного компонента* ми визначили такі:

1) Опанування студентами знань творчого характеру допоможе майбутнім соціальним педагогам повною мірою оволодіти креативними вміннями й навичками за допомогою креативних технологій, методик та технік і врахуванням індивідуальних особливостей кожного студента та його здатності до творчої діяльності.

2) Формування теоретично та практично обґрунтованої творчої позиції майбутніх соціальних педагогів відбувається за допомогою наявності креативної мотивації і креативної активності в процесі навчально-виховної діяльності ВНЗ. Високий рівень творчої позиції ми розглядаємо як стан готовності майбутнього соціального педагога до вияву креативних здібностей у процесі професійної діяльності, який, своєю чергою, формується в процесі проблемного навчання та виховання під час застосування інтерактивних методів, проєктивних технологій у процесі опанування креативних технологій, методик та технік.

3) Розвинута здатність прогнозування та створення нового виявляється у швидкості, гнучкості та оригінальності мислення. За наявності цих ознак креативна особистість виявляється здатною бути суб'єктом процесу змін, створювати нові ідеї, реалізувати їх і водночас прогнозувати позитивне рішення поставлених проблем у процесі різновидових форм діяльності. Для майбутнього соціального педагога це, наприклад, здатність швидко реагувати, нестандартно мислити в процесі правоохоронної, психологічної та культурно-дозвіллевої діяльності, змінюючи при цьому форми соціально-педагогічної діяльності, та створювати нові, нестандартні.

4) Розвинуті комунікативні вміння та вміння приймати нестандартні творчі рішення. Комунікація та професійне спілкування є основним інструментарієм майбутнього соціального педагога, який регулює й корегує дії з різними інституціями, людьми і службами. Саме тому розвинуті комунікативні вміння сприятимуть організації ефективної професійної діяльності МСП, нададуть можливість мобілізувати весь досвід, побудувати професійну діяльність на творчій креативній основі та нададуть можливість приймати нестандартні творчі рішення у процесі вирішення професійних проблем.

Вагома роль у структурному складнику креативності відводиться *практично-діяльнісному компоненту*, який дозволяє визначити готовність до креативної діяльності та оволодіння креативною компетентністю майбутнього соціального педагога.

1) Уміння реалізувати творче вирішення фахової проблеми. Соціальний педагог як фахівець повинен уміти приймати рішення, знаходити правильне вирішення поставленої проблеми, брати до уваги індивідуальні риси клієнта, і водночас уміти прийняти творче вирішення нестандартної проблеми. Ці рішення приймаються на основі засвоєних креативних умінь і навичок у процесі оволодіння знаннями з фаху.

2) Уміння продукувати нові креативні ідеї. Діяльність соціального педагога передбачає також і наявність уміння продукувати креативні ідеї в процесі професійної діяльності, що є основою успішного вирішення фахових проблем. На нашу думку, креативні ідеї можна продукувати в такій послідовності: *виникнення проблеми + діагноз проблеми ® збір інформації про проблему + аналіз проблеми ® генерування творчої ідеї + відмова від стереотипу ® обговорення креативної ідеї + планування креативної ідеї ® застосування креативної ідеї.*

3) Уміння моделювати творче вирішення проблеми. Структура побудови креативної ідеї служить ґрунтом для вміння моделювати та планувати творче вирішення проблеми. Соціальний педагог у процесі моделювання творчого вирішення проблеми повинен відмовитися від стереотипного способу мислення, акумулювати творчі ідеї та здійснити їх аналіз, застосувати креативні вміння й навички в процесі моделювання творчого вирішення проблеми, логічно обґрунтувати свій творчий вибір, обрати реальні засоби реалізації креативної ідеї.

4) Уміння виявляти креативну компетентність у нестандартних професійних ситуаціях. Оскільки креативна компетенція є системним і багатокомпонентним утворенням та побудована на креативних знаннях, вміннях і навичках, а також досвіді діяльності у професійній сфері, то вміння реалізовувати креативну компетентність МСП повинно забезпечуватися не лише володінням фаховими знаннями, нововведеннями, інноваціями, креативними методиками та техніками, але й інтенсивною участю у цьому процесі креативних задатків, здібностей, мислення майбутніх соціальних педагогів.

Усі проаналізовані компоненти та визначені показники слід розглядати у взаємозв'язку, взаємозумовленості та контексті професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів, адже вони постають системоутворювальними факторами такого явища, як креативність майбутніх соціальних педагогів. У своїй взаємодії структурні й функціональні компоненти утворюють систему формування креативності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ. У процесі нашого наукового дослідження та визначених компонентів і показників креа-

тивності ми виокремили рівні сформованості креативності майбутніх соціальних педагогів.

З наукового погляду проблема оволодіння особистісними вміннями й навиками висвітлена такими науковцями: О. Абдуліною, Н. Кузьміною, Л. Міщенко, В. Сластьоніним, Л. Спіріним, А. Щербаковим, А. Тейлором. Для нашого наукового дослідження вагомим є визначення рівнів здібностей до творчості А. Тейлора, які він подав у книзі „Природа творчого процесу”. Науковець зауважував, що ці рівні є характерними для особистостей, здатних переживати натхнення, або особистостей, які є геніями від природи. Це такі рівні: притаманної чи інтуїтивної експресії (творчість є вираженням найпростіших почуттів, емоцій та думок); академічний і науково-технічний рівень (творчі особистості мають широкі знання, володіють методиками, техніками, прийомами, реалізують свої задуми та ідеї, створюючи нове); винахідницький рівень (творчі особистості здатні експериментувати, використовуючи стандартні прийоми, загальновідомі факти як основу для вироблення нових ідей); інноваційний рівень (творчі особистості пропонують нові ідеї, методи, знання, які відрізняються від стандартних, створюють новий продукт) [8].

На базі розглянутих теоретичних досліджень та зокрема наукової розвідки А. Тейлора ми визначили три рівні сформованості креативності майбутніх соціальних педагогів відповідно до виділених нами структурних компонентів креативності та показників (низький, середній, високий):

I рівень (низький) – репродуктивно-конструктивний, який характеризують тим, що майбутній соціальний педагог уміє повідомляти набуті знання, має стандартні базові вміння та навички, вирішує професійні завдання шаблоном, за визначеним стандартом. Крім того, МСП виявляє стереотипне мислення, нерозвинену уяву й фантазію, низьку надситуативну активність, нейтральне ставлення до професійної проблеми, низьку творчу ініціативу.

II рівень (середній) – ініціативно-творчий, визначається тим, що МСП використовує набуті знання та доповнює їх системою творчих умінь і навичок у вирішенні нестандартних професійних завдань, творчо планує нестандартне вирішення професійної проблеми. Структурі середнього рівня МСП притаманні інтелектуальна, творча ініціатива, гнучкість та творчість мислення, стандартна уява й фантазія, низький рівень творчого вияву у вирішенні професійних проблем.

III рівень (високий) – креативний, йому властиві високий рівень результативності соціально-педагогічної діяльності, мобільність знань у процесі вирішення професійних завдань, креативна компетентність у прийнятті самостійного рішення в процесі професійної діяльності. На цьому рівні креативність як особистісно-професійна властивість майбутніх соціальних педагогів стає основою творчої індивідуальності МСП та активно використовується у процесі різних форм професійної діяльності, вона виявляється в багатій уяві та фантазії, мотивації до самовдосконалення та саморозвитку; здатності до педагогічної імпровізації та прийняття нестандартних рішень, стійкій внутрішній мотивації до творчості, здатності креативно та компетентно вирішувати професійні проблеми; активності в усіх сферах соціально-педагогічної діяльності.

Отже, визначення компонентів і показників рівнів креативності майбутніх

соціальних педагогів підпорядковані узагальненому процесу формування креативності майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ.

У процесі соціально-педагогічної роботи майбутній фахівець повинен дотримуватися функцій креативної соціально-педагогічної діяльності, які ми визначили: здійснювати та добирати прийоми креативного впливу; здійснювати креативно-організаторську діяльність; знаходити способи творчої координації контролю й діяльності; креативно налагоджувати співпрацю з партнерами та різними соціально-виховними структурами; будувати креативний прогноз на вирішення соціально-педагогічної ситуації; дотримуватися принципів креативної діяльності; креативно використовувати вміння й навички у профілактичній, терапевтичній, корекційній і діагностичній діяльності; володіти креативною компетенцією у вирішенні професійних завдань.

Структурними складниками креативності майбутніх соціальних педагогів в контексті фахової підготовки стали такі компоненти: ціннісно-мотиваційний, особистісно-креативний, практично-діяльнісний. Усі проаналізовані компоненти та визначені показники слід розглядати у взаємозв'язку, взаємозумовленості та контексті професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів, адже вони постають системоутворювальними факторами такого явища, як креативність майбутніх соціальних педагогів.

Результатом є певний рівень креативності особистості майбутнього соціального педагога, сформований у певному креативному середовищі та у певний відрізок часу, що виявляється у сформованій професійно-особистісній властивості, яка включатиме інтелектуально творчу активність, креативний потенціал та здібності, уміння та навички, що забезпечуватимуть ефективність соціально-педагогічної діяльності майбутнього соціального педагога.

Отже, схарактеризовані в статті методологічні аспекти дослідження проблеми креативності в контексті фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів є достатнім підґрунтям для наукового обґрунтування та побудови системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ.

Література

1. **Амабайл Т. М.** Креативное мышление в бизнесе / Т. М. Амабайл, Д. Леонард, Дж. Рейпорт. – М. : Юнайтед Пресс, 2011. – 232с.
2. **Антонішина В. Л.** Структурний аналіз поняття „креативність” у психолого педагогічних дослідженнях / В. Л. Антонішина. – 2011. – С. 97 – 106.
3. **Безпалько О. В.** Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Логос, 2003. – 134 с.
4. **Богоявленская Д. Б.** Психология творческих способностей. – М. : Академия. – 2002. – 320 с.
5. **Даль В.** Толковый словарь: в 4 т. / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1985. – Т. 2. – 343 с.
6. **Зверєва І. Д.** Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / І. Д. Зверєва. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 316 с.
7. **Капська А. Й.** Соціальна педагогіка : підручник / А. Й. Капська . – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 256 с.
8. **Латипов Н.** Минута на размышление. Основы интеллектуального тренинга / Н. Латипов. – СПб. : Питер, 2005. – 336с.

- 9. Матюшкин А. М.** Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопр. психологии. – 1989. – №6. – С. 29 – 35.
- 10. Морозов А. В.** Креативність викладача вищої школи / А. В. Морозов. – М. : МГСУ, 2002. – 268 с.
- 11. Пузеп Л. Г.** Психологические механизмы развития креативности личности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Л. Г. Пузеп. – Омск, – 2006. – 362 с.
- 12. Фрицюк В. А.** Формування креативності майбутніх вчителів музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. А. Фрицюк. – Вінниця, 2004. – 219 с.
- 13. Холодная М. А.** Психология интеллекта парадоксы исследования / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
- 14. Amabile T. M.** Creative / A. S. Manstead, M. Hewstone (eds.) The Blackwell encyclopaedia of social psychology. Oxford : Blackwell Publ., 1996. – P. 142 – 144.
- 15. Treffinger D.** Assessing creativity: a guide for educators / D. Treffinger, G. Young, E. Selby, C. Shepardson. – Storrs : The National Research Center on the Gifted and Talented, 2002. – 1997.
- 16. Guilford Y. P.** The nature of humane intelligence / Y. P. Guilford. – N.Y., 1967.
- 17. Sternberg R.** Defying the crowd: Cultivating creativity in a culture of conformity / R. Sternberg, T. Lubart. – N. Y. : Free Press, 1995.
- 18. Torrance E. P.** Guiding creative talent / E. P. Torrance. – Englewood Cliffs. – N.Y.; Prentice-Hall, 1962. – 278 p.
- 19. Порохова Л. Н.** Педагогические условия развития креативности старших дошкольников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. Н. Порохова. – Владимир, – 2000. – 197 с.
- 20. Гриненко І. В.** Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх вчителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. В. Гриненко. – Т., 2008. – 192 с.

* * *

Петришин Л. Й. Структура креативності майбутніх соціальних педагогів у контексті фахової підготовки

У статті на основі проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми дослідження схарактеризовано структуру креативності майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі; означено основні компоненти креативності майбутніх соціальних педагогів, що є взаємозумовленими, взаємопов'язаними та взаємозалежними, адже ціннісно-мотиваційний компонент включає творчу мотивацію до діяльності, яка й постає основою особистісно-креативного компонента та зумовлює практично-діяльнісний компонент, оскільки результатом творчої діяльності повинна бути креативна компетентність майбутнього соціального педагога; визначено рівні сформованості креативності особистості майбутнього соціального педагога, що забезпечуватимуть ефективність креативної соціально-педагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: структура, творчість, креативність, компоненти структури, процес фахової підготовки, майбутні соціальні педагоги.

Петришин Л. И. Структура креативности будущих социальных педагогов в контексте профессиональной подготовки

В статье на основе проведенного научно-теоретического анализа проблемы исследования охарактеризовано структуру креативности будущих социальных педагогов в вузе; отмечены основные компоненты креативности будущих социальных педагогов, что являются взаимообусловленными, взаимосвязанными и взаимозависимыми, так как ценностно-мотивационный компонент включает творческую мотивацию к деятельности и выступает основой личностно-креативного компонента и предопределяет практически-деятельностный компонент, ведь результатом творческой деятельности должна выступить креативная компетентность будущего социального педагога; определены уровни сформированности креативности личности будущего социального педагога, что будут обеспечивать эффективность креативной социально-педагогической деятельности будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: структура, творчество, креативность, компоненты структуры, процесс профессиональной подготовки, будущие социальные педагоги.

Petrishin L. I. Structure creativity of social workers in the context of social and pedagogical training

In the article on the basis of the identically-theoretical analysis of the problems of the study characterized the structure of social creativity of future teachers in high school; stated the main components of creativity of future social workers that are interdependent, interrelated and interdependent, as the value-motivational component includes creative motivation to work, and is the basis of personal-creative component and determines the practical component of the activity, as a result of creative activity should serve creative competence future social teacher; defined levels of formation of the individual creativity of the future of the social teacher that will ensure the effectiveness of creative social and educational activities for future social workers.

Creative environment should be not only a to provide an opportunity for each student on any educational level to develop original creative potential, but also to develop a need for further self-knowledge, creativity, self-development, form a human objectively self-esteem. The main requirements for a creative environment is the high degree of uncertainty and problematic, motivated creativity, perception of educational material to the full inclusion and knowledge in an active creative and professional activities.

Key words: structure, personal-creative, creativity, structure components, the process of training future social workers.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2013 р.

Прийнято до друку 26.06.2013 р.